

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ

**РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ
ПРО УМИСНІ ВБИВСТВА,
ПОРУШЕНИХ ЗА ФАКТОМ
БЕЗВІСНОГО ЗНИКНЕННЯ ОСІБ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Харків
2009

Рекомендовано до друку
Методичною радою
Харківського національного уні-
верситету внутрішніх справ
22 січня 2009 р., протокол № 1

Рецензенти:

- Лещукова І. В.* - доцент кафедри кримінального процесу навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання Харківського національного університету внутрішніх справ, канд. юрид. наук;
- Нежута Д. М.* - перший заступник начальника – начальник кримінальної міліції Комінтернівського РВ ХМУ ГУ МВС України в Харківській області підполковник міліції.

Розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, порушених за фактом безвісного зникнення осіб : метод. рекомендації / розроб. : З. С. Галаван, С. О. Книженко, Т. П. Матюшкова. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – 16 с.

1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВ ЗА ВІДСУТНІСТЮ ТРУПА ПОТЕРПІЛОГО

Для того щоб оперативно і повно розкрити будь-який злочин і викрити винних осіб у процесі розслідування, необхідно знати криміналістичні особливості вказаних злочинів.

Елементами криміналістичної характеристики вбивств за відсутністю трупа є: характеристика особи потерпілого; характеристика способу вбивства; характеристика особи злочинця; характеристика обстановки вчинення злочину; характеристика слідів злочину.

Потерпілими особами вказаного виду злочинів, як правило, виступають, з одного боку, особи, які пов'язані зі злочинним світом; з другого боку – політичні діячі, журналісти, керівники підприємств, комерсанти та ін.

Комплекс відомостей про потерпілого покликаний дати підґрунтя для висунення версій про ймовірного вбивцю й відповіді на питання – кому було вигідне зникнення особи.

Найпоширенішими способами вчинення вбивства (за відсутністю трупа потерпілого) можуть бути визнані: застосування холодної зброї; удушення; доведення потерпілого до безпорадного стану чи використання такого стану з наступним завданням несумісних із життям тілесних ушкоджень; викидання з транспорту, що рухається; введення в організм отруйних речовин та ін.

У деяких випадках злочинець обирає спосіб вчинення вбивства з таким розрахунком, щоб між вчиненням злочину і настанням смерті потерпілого минув певний час. У 25 % злочинці використовували транспортні засоби.

На вибір злочинцем способу вчинення злочину впливають такі фактори, як стать, вік, фізичний розвиток потерпілого та злочинця, місце і час вчинення злочину.

Розслідування вказаних злочинів ускладнене тим, що злочинець вживає заходів із приховання слідів свого злочину. Перш за все йдеться про приховання трупа або його знищення. У 21 % успішно розслідуваних і досліджених випадків труп деякий час (не більше 24 год.) переховувано у тайниках. Статистика свідчить, що у 50 % випадків місце приховання трупа співпадало з місцем вбивства чи знаходилося неподалік. У деяких випадках місце злочину розташоване на певній відстані від місця виявлення трупа, але в межах одного населеного пункту, хоча в окремих випадках відстань сягала 150 км. Злочинці вживали заходів зі знищення трупа, як правило, вночі (42 %) чи зранку (21 %). Під час знищення трупа

найчастіше використовується спалення чи приховання у землі. Інколи прихованню трупа передує його розчленування.

Дії з приховання слідів вбивства також виявляються у тому, що злочинець очищує одяг, взуття, за потреби здійснює ремонт приміщення тощо.

Винними у вчиненні вбивств, пов'язаних зі зникненням людини, нерідко виявляються особи, близькі до потерпілого, які проживали разом із ним. Вказані особи характеризуються жорстокістю, основним мотивом поведінки виступає особисте збагачення. Слідчо-судова практика свідчить, що у більшості випадків злочинці мали спільників, які допомагали або вчинити злочини, або приховувати труп.

Місце вбивства, зазвичай, може бути пов'язане: (а) з житлом злочинця або його жертви; (б) з місцем, на якому переважно перебуває у вільний час потерпіла особа; (в) зі шляхом руху потерпілого на роботу, до місця відпочинку, знайомих тощо. Вказані вбивства частіше за все вчинялися у вечірній час (з 19 до 23 год.).

Вчинення вбивств супроводжується виникненням характерних слідів, що свідчать про насильницький характер розслідуваної події:

- сліди пальців рук, зубів, взуття злочинця;
- сліди боротьби на тілі та одягу потерпілого;
- сліди боротьби на тілі та одягу підозрюваного;
- сліди застосування знарядь вчинення вбивства;
- інші сліди.

Слідова картина дозволяє побудувати модель механізму вчинення злочину; перевірити показання підозрюваного та свідків щодо події злочину. Дослідження слідів злочину та речових доказів може вказувати на особу злочинця, обстановку вчинення злочину, сліди приховання злочину та інші обставини, важливі для розслідування.

2. ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

Зникнення людини може бути підставою для порушення кримінальної справи лише у сполученні з даними, які дозволяють припустити, що її було вбито.

Заяви і повідомлення про зникнення особи, як правило, надходять від:

- родичів і близьких особи, яка зникла; від посадових осіб житлово-комунальних органів, адміністрацій, установ, організацій, підприємств, де працювала чи навчалась безвісно зникла особа;

- від органів місцевої влади і місцевого самоврядування;

- повідомлення про осіб, які безвісно зникли, може бути отримане із засобів масової інформації;

- інформація про зникнення може міститися в матеріалах кримінальної справи чи надійти від особи, яку залучено до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

З урахуванням слідчої практики визначено низку ознак, які дають підстави вважати, що розшукувана особа стала жертвою злочину:

- відсутність даних про наміри особи виїхати з метою приховання свого від'їзду від родичів; зміни житла;

- відсутність захворювань, які можуть обумовити швидку смерть; втрату пам'яті, орієнтацію в часі та просторі;

- наявність за місцем проживання чи роботи зниклого особистих документів, речей (одягу) та грошових коштів, без яких він не може обійтися у випадку запланованої довгострокової відсутності;

- наявність у зниклого грошових коштів, які могли повернути увагу злочинців;

- факти погроз на адресу зниклої особи;

- наявність у житлі, салоні автомобіля, робочому приміщенні чи іншому місці слідів, що свідчать про можливе вчинення злочину;

- раптовий ремонт квартири, де раніше проживала зникла особа;

- зникнення з автотранспортом;

- зникнення, пов'язане з відчуженням власності.

Наведений перелік не вичерпний, він може бути доповнений іншими факторами у процесі практичної діяльності.

Отримавши інформацію про особу, яка безвісно зникла, слідчий, працівники оперативних підрозділів вивчають обставини, що передували її зникненню, спосіб життя, зв'язки, поведінку в громадських місцях та в побуті, можливу причетність до протиправних дій чи можливу свідому втрату зв'язків зі своїм оточенням та інші деталі стосовно особи, яка зникла.

Безвісно зникла особа може бути не тільки зумисно вбита, а й стати жертвою нещасного випадку із приховуванням тяжких наслідків, її може бути викрадено з метою фізичної чи сексуальної експлуатації, захоплено в заручники з метою одержання викупу чи виконання інших протиправних умов.

У зв'язку з цим заява про зникнення людини підлягає ретельній перевірці, до якої за необхідності залучаються оперативно-розшукові органи. Її мета – з'ясувати причини зникнення й безвісної відсутності людини, установлення місць її можливого перебування, збір даних, які свідчать про те, що зниклого немає в живих.

В основі перевірки можуть лежати версії про те, що зниклий насправді живий, але внаслідок якихось причин не повідомляє про себе (бажання припинити відносини з певними особами, побоювання помсти, страх бути притягнутим до судової відповідальності, перебування на

лікуванні), або про те, що зниклого немає в живих (у результаті вбивства, самогубства, нещасного випадку, хвороби).

З метою перевірки цих версій здійснюються огляди житла чи місця роботи зниклої особи; опитуються родичі, знайомі, товариші по службі зниклого, у яких з'ясовуються обставини й можливі причини зникнення, прикмети зниклого та ознаки речей, що перебували при ньому, відомості біографічного характеру, особистісні дані, наявність родичів і знайомих в інших населених пунктах, а також інші дані, що сприяють розшуку; вивчаються особисті справи, переписка, щоденники зниклого.

На основі зібраної інформації даються доручення органам дізнання, запити до лікувальних установ, військкоматів, паспортних столів, реєстраційних установ МВС, органів міліції в місцях можливої появи зниклого. На безвісно відсутню особу складається реєстраційна картка, яка направляється до картотек безвісно зниклих і невпізнаних трупів. У необхідних випадках для одержання відомостей про зниклу особу використовуються засоби масової інформації. У разі одержання даних, що вказують на вбивство зниклого, слідчий порушує кримінальну справу й приступає до розслідування.

Найбільш складними для вирішення питання про порушення кримінальної справи є випадки, коли первинний матеріал не дає достатніх підстав ані для порушення кримінальної справи, ані для відмови, оскільки містить неясні вказівки на можливий злочин. Саме в подібних випадках і виникає необхідність у підготовчому етапі. Поповнення матеріалів, яких не вистачає для прийняття законного рішення за такими первинними даними, може виражатися у витребуванні документів з приводу обставин, викладених у первинних матеріалах; витребуванні дійсних документів замість надісланих копій; одержанні письмових пояснень від відповідних осіб та інших діях.

3. ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ВІДПОВІДНІ ЇМ АЛГОРИТМИ РОЗСЛІДУВАННЯ

Планування розслідування за матеріалами кримінальних справ, порушених у зв'язку зі зникненням людини, здійснюється з урахуванням розриву в часі між вчиненням злочину і моментом порушення кримінальної справи, відсутності даних про місце вбивства, способів його вчинення й приховання, особистості злочинця.

У процесі розслідування слідчий повинен скласти план розшуку трупа у місцях його можливого приховання. Разом із цим, складаючи реєстраційну карту особи, яка зникла безвісти, слідчий робить запити в органи міліції інших областей про можливе виявлення невпізаного

трупа, прикмети якого схожі з прикметами особи, яка зникла. Необхідно також вилучити якомога більшу кількість фотознімків особи, яка зникла, переважно близьких до часу зникнення.

Як першочергові у плані розслідування передбачаються заходи, спрямовані на одержання інформації про можливі причини й обставини зникнення, а також комплексу відомостей, що забезпечують розшук зниклої особи, установлення фактів, що безперечно свідчать про вбивство.

Оперативним шляхом необхідно перевірити місця можливого перебування особи – місце роботи, проживання, місця проживання родичів і знайомих, лікарняні заклади, морги, місця затримання органами міліції та ін.

Здійснюються огляди житла й робочого місця зниклого, вилучення й огляд документів, пов'язаних з його особою, допити як свідків родичів, знайомих, товаришів по службі цієї особи, перевірки місць його можливого перебування, встановлюються зв'язки, взаємини з іншими особами, проводяться пошуки трупа на місцевості, оперативно-розшукові заходи щодо збору даних про особу і поведінку підозрюваних осіб. При допитах як свідків осіб, що добре знали зниклого, уточнюються його прикмети і ознаки речей, що знаходилися при ньому, встановлюються події, що передували зникненню, з'ясовуються його відносини з іншими особами, місця його можливого перебування й причини зникнення. За необхідності допитуваним можуть бути задані питання про заходи, які були вжиті ними для пошуку зниклого, про поведінку запідозрених осіб до й після зникнення, про дії, що вказують на поінформованість допитуваних про те, що потерпілого немає в живих. У випадку пред'явлення свідком листів або іншої кореспонденції, отриманої ним від імені потерпілого після його зникнення, вони вилучаються й оглядаються. Для вирішення питання про виконавця цих документів призначається судово-почеркознавча експертиза.

Здійснюються оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення осіб, що бачили злочинця поблизу місця виявлення частин трупа. Для вирішення питання про належність виявлених у різних місцях частин тіла одному трупу і з'ясування інших істотних для справи питань призначається судово-медична експертиза.

Плануються й здійснюються заходи, спрямовані на встановлення особи потерпілого. З метою встановлення місця вчинення злочину вивчаються прилеглі транспортні комунікації, маршрути, розклади й графіки руху міського й залізничного транспорту. Для дослідження наявних на трупі сторонніх часток і забруднень проводяться хімічні, фізико-хімічні, біологічні дослідження, а також експертиза матеріалів, речовин і виробів. За допомогою товарознавчої експертизи встановлюється місце виробництва предметів, за допомогою яких злочинець упакував частини трупа.

Після затримання підозрюваного він пред'являється для впізнання особам, які могли бачити його поблизу від місця виявлення частин трупа. У його житлі проводиться обшук, за результатами якого можуть бути призначені судово-медична, медико-криміналістична й судово-біологічна експертизи. Дані, отримані під час допиту підозрюваного, про місця приховання ним частин трупа й про маршрути руху до них від місця вчинення злочину, досліджуються шляхом перевірки показань на місці.

У методиці розслідування мають велике значення рекомендації з визначення основних напрямків розслідування залежно від слідчих ситуацій, що складаються власне на початку розслідування.

Серед типових слідчих ситуацій розслідування вбивств в умовах відсутності трупа потерпілого можна виділити наступні:

1. Одержано відомості про зникнення потерпілого за обставин, що вказують на його вбивство, але труп потерпілого не виявлений та відсутні дані про особу злочинця.

Напрямок розслідування – встановлення події злочину, її конкретних обставин, підозрюваної особи та виявлення трупа потерпілого. Відповідно, визначається комплекс початкових слідчих дій щодо цієї ситуації: допит заявника у якості свідка; проведення оглядів за місцем проживання та роботи потерпілого; допити свідків із числа сусідів, родичів, колег по роботі; проведення оперативного-розшукових заходів, спрямованих на виявлення трупа потерпілого, особи злочинця; огляд трупа; затримання і допит підозрюваного; призначення судових експертиз.

Під час виявлення частин розчленованого трупа основне завдання слідчого на початковому етапі розслідування полягає у встановленні особи потерпілого, місця вбивства, способу його вчинення й даних про особу злочинця. У зв'язку із цим особливе значення під час огляду місць виявлення частин трупа має пошук слідів рук, взуття злочинця, транспортних засобів, ретельна фіксація особливих прикмет, наявних на частинах трупа, інших індивідуальних ознак. Виявляються та оглядаються на об'єктах сторонні частинки, волокна, забруднення.

2. Одержано відомості про зникнення потерпілого за обставин, що вказують на його вбивство, особу підозрюваного, але труп потерпілого не виявлений.

Напрямки розслідування – виявлення максимальної кількості даних, що характеризують особу підозрюваного (слідів ніг і рук, предметів, ознак поведінки), з'ясування способу вчинення злочину, виявлення трупа потерпілого. Алгоритм слідчих дій наступний: допит заявника як свідка; проведення оглядів за місцем проживання та роботи потерпілого; допити свідків із числа сусідів, родичів, колег по роботі; проведення оперативного-розшукових заходів, спрямованих на виявлення трупа потерпілого; огляд трупа; затримання й допит підозрюваного; проведення

обшуку за місцем проживання і роботи підозрюваного; призначення судових експертиз.

Викладені вище ситуації не вичерпують усіх можливих варіантів проведення розслідування, але вони є найбільш типовими. Відштовхуючись від них, слідчий може орієнтуватися в будь-якій ситуації, визначити шляхи розслідування і комплекс необхідних початкових слідчих та інших дій.

4. ПОДАЛЬШИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ

Характер типових слідчих ситуацій на подальшому етапі розслідування в основному визначається результатами початкових слідчих дій і фактичною обстановкою, що склалася до цього моменту.

В одних випадках ситуації, що виникли на вказаному етапі, визначають шляхи розшуку вже встановленого злочинця, в інших – напрямки щодо збирання додаткових фактичних даних, необхідних для затримання вже розшуканого на даний момент злочинця, у третіх – напрямки щодо розширення і поглиблення зібраної інформації стосовно всіх елементів події злочину з метою виявлення злочинця і т. д.

Відповідно, визначається і комплекс необхідних слідчих і оперативно-розшукових дій та їх черговість. Так, типові слідчі ситуації і напрямки подальшого розслідування на завершальному його етапі, головним чином, пов'язані з якістю і повнотою даних, покладених в основу обвинувачення, ставленням обвинуваченого до зібраних доказів, новими обставинами, виявленими під час допиту обвинуваченого.

Однією з типових ситуацій є, наприклад, визнання обвинуваченим своєї вини у разі наявності переконливих і достатніх доказів. У вказаній ситуації основний напрямок подальшого розслідування – деталізація показань обвинуваченого, встановлення додаткових даних.

Типовими можна назвати й ситуації, в яких за наявності переконливих і цілком повних доказів вини обвинувачені частково, а інколи й повністю не визнають своєї вини. При цьому обвинувачені інколи не наводять жодних аргументів на свій захист, в інших випадках – вказують на необхідність збирання додаткових даних і т. д. У подібних ситуаціях основні напрямки подальшого розслідування пов'язуються з перевіркою і з'ясуванням якихось додаткових обставин справи та можливим новим висуненням обвинувачення і т. д.

Оптимальний склад наступних слідчих дій і правильне визначення їх послідовності також мають істотне методичне значення.

У випадках зникнення особи, коли обставини вказують на можливість вбивства, приводом для порушення кримінальної справи і розслідування є заяви чи інші дані про зникнення особи. Початковою слідчою дією в цій ситуації є допит заявника як свідка.

5. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

На початковому етапі розслідування слідчий допитує як свідка особу, яка звернулась до правоохоронних органів із заявою про зникнення певної людини. Як свідки можуть бути також допитані родичі, члени родини, інші близькі потерпілому особи; друзі, колеги, сусіди зниклого; особи, які останніми бачили чи спілкувались із потерпілим; особи, які могли бачити потерпілого в день зникнення (вахтери, двірники, охоронці автомобільних стоянок, ін.). Враховуючи, що близькі потерпілому особи, як правило, добре поінформовані про конкретні факти з його життя, отримана від них інформація може бути використана під час висунення версій про мотиви зникнення особи та можливих осіб, які до цього причетні.

У зв'язку з цим під час *допиту свідків* – заявників, родичів, членів родини, інших близьких зниклому осіб – слід з'ясувати обставини, пов'язані зі встановленням: (а) характеристики особи зниклого, ознак його зовнішності, інших важливих анкетних даних, відомостей щодо способу його життя та останніх тижнів перед зникненням; (б) кола знайомих зниклого та характеру стосунків, що їх пов'язували; (в) вірогідних причин і обставин зникнення; (г) докладних відомостей про одяг, взуття, документи, цінності та інші речі, що знаходились при зниклій особі; (д) наявності цінного майна, коштовних речей, документів потерпілого за місцем його проживання після його зникнення; (е) даних про особливості поведінки заявника та інших близьких зниклому осіб у зв'язку з його зникненням тощо.

Також під час допиту свідків з'ясовуються час зникнення (від'їзду) особи (години і хвилини), можливий шлях її слідування, прикмети зовнішності, одягу, мета уходу (від'їзду), місце, куди особа мала прибути, дані про стан здоров'я, психічний стан, настрій. Слід з'ясувати також наявність у зниклого цінностей, грошей, документів, що посвідчують особу, дрібних речей – брелоків, запальничок, ключів та ін.

Якщо у допитуваного існують підозри щодо конкретних осіб, можливо причетних до зникнення потерпілого, слід докладно встановити, коли і чому вони виникли. Одночасно у заявника слід в'ясувати, чи не отримував він останнім часом якусь кореспонденцію на ім'я чи від імені зниклого, якщо так, то чи ознайомився заявник з її змістом і де вона знаходиться. Зазначена обставина встановлюється з метою *виймки* даної кореспонденції.

У осіб, які останніми бачили чи спілкувались із потерпілим, слід встановити, у яких стосунках вони перебували з потерпілим, за чиєю ініціативою, коли, в якому місті та з якої причини вони бачилися чи спіл-

кувались (наприклад, за допомогою телефону, мережі Інтернет тощо), зміст розмови, що відбулася між ними, хто був присутній під час такого спілкування (якщо супутник потерпілого не знайомий свідку, слід докладно уточнити ознаки його зовнішності та можливість впізнання), чи було в поведінці (розмові) потерпілого щось незвичне, якщо так, то що саме, в якому напрямку (на якому транспорті) направився потерпілий після зустрічі.

За показаннями свідків можна скласти приблизний маршрут руху особи до її зникнення, а в місцях можливого її перебування провести огляд з метою виявлення трупа. Рекомендується направити окремі запити до місць проживання родичів і друзів зниклої особи з метою з'ясування місця її перебування.

Огляд місця події. З метою встановлення можливої причетності до злочину заявника слідчий повинен провести огляд можливого місця події. Це може бути квартира, надвірні будівлі, підвали, присадибна ділянка. Підставами для огляду можуть бути показання свідків про неприємні стосунки, погрози, майнові домагання тощо. Метою огляду є виявлення: (а) слідів вчинення та приховування вбивства у вигляді плям крові на нижніх горизонтальних поверхнях меблів, щойно зафарбованих, обкесених шпалерами стін, ін.; (б) фотографій зниклого, його волосся, відбитків пальців рук, зразків почерку, особистих речей та документів.

Також під час огляду слід виявляти негативні обставини (пішла взимку до крамниці – шапка і пальто на місці; поїхала до родичів – не взяла носильних речей і взуття), а також на сліди розкопувань у надвірних будівлях і на присадибній ділянці.

Під час огляду житла й робочого місця безвісти зниклої особи вилучаються щоденники, записні книжки, переписка, групові фотографії з її участю й інші документи, вивчення яких може вказати на причини зникнення й напрямок пошуків зниклого, а також об'єкти, що надалі забезпечують проведення ідентифікаційних досліджень: фотознімки потерпілого, предмети з відбитками його пальців, зразки волосся, елементи одягу, що становлять єдиний комплекс із одягом, який був на ньому в момент зникнення, і т. п.

Звертається увага на наявність у приміщенні документів, особистих речей і предметів побуту, які повинні були б знаходитися при потерпілому, якби він був живий.

Особливості проведення обшуку. Одночасно з оглядом дане приміщення підлягає обшуку за наявності підстав підозрювати осіб, що мешкають у ньому, до вбивства зниклої особи. Метою обшуку є виявлення: трупа чи його частин; слідів знищення трупа; знаряддя вбивства, одягу чи взуття з плямами крові; особисті, у тому числі цінні речі зниклого тощо. При цьому сліди крові можуть бути виявлені на стінах при-

міщення, на меблях та інших предметах обстановки, у пазах між дошками підлоги, за плінтусами.

У разі розчленовування трупа сліди крові, частки тканин організму можуть зберегтися у фільтрах-відстійниках раковин, зчленуваннях зливальних труб ванн і унітазів, куди могла зливатися кров потерпілого. Якщо труп був знищений шляхом спалювання у печі, то в золі шляхом її просівання можуть бути виявлені рештки незгорілих кісток.

Особливу увагу в процесі обшуку слід приділити обстеженню об'єктів, що мають ознаки приховання (знищення) слідів; ділянок стін із переклеєними шпалерами, вичищених м'яких меблів і т. п.

Якщо під час обшуку було виявлено листи від імені зниклого, датовані після його зникнення, слід вилучити безспірні зразки його почерку та направити зазначені об'єкти на розгляд відповідної експертизи. У ситуації, коли на даний момент у справі встановлено підозрюваного, у нього також слід відібрати зразки почерку і направити на експертизу.

За результатами обшуку можуть бути призначені судово-медична, судово-біологічна й криміналістична експертизи. Якщо буде потреба у проведенні пошуків трупа на значній території (у полі, у лісі), до проведення цього заходу можуть бути залучені представники громадськості.

Навіть коли під час дослідчої перевірки було зібрано дані, які спростовують припущення про те, що зниклий живий, тим не менш під час розслідування слід вживати активних заходів щодо його розшуку. У зв'язку з цим слідчому доцільно направити **запити** до підприємств, установ, організацій, які можуть мати важливу для слідства інформацію. Зокрема, до Укртелекому, операторів мобільного зв'язку, Бюро технічної інвентаризації за місцем реєстрації нерухомого майна зниклого, медичних закладів (морги, наркологічні та психоневрологічні диспансери, обласні управління охорони здоров'я), правоохоронних органів (УДАІ, ДПА, ДІТ УМВС областей, ВГРФО за місцем отримання зниклим паспорта тощо). За наявності відповідної інформації запити слід направити також до Департаменту прикордонної служби, а також залізничних вокзалів та аеропортів, у тому числі міжнародних.

У той же час, для розшуку трупа потерпілого слід встановити, чи не були за період зникнення потерпілого виявлені невпізнані трупи (або їх частини), прикмети яких співпадають з ознаками зовнішності зниклого. За умови виявлення такого слід ідентифікувати потерпілого шляхом **пред'явлення для впізнання** близьким зниклому особам **трупа** (або його частин) та виявлених при ньому речей. Якщо з якихось об'єктивних причин проведення такого впізнання неможливе, ідентифікація особи потерпілого здійснюється за допомогою судово-медичної, судово-біологічної, фотопортретної, дактилоскопічної та інших видів експертиз.

Якщо в результаті проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій встановлено підозрюваного, слід провести тактичну операцію з його **затримання**. Така тактична операція включатиме не лише власне затримання підозрюваного, а й особистий обшук затриманого, його освідчування і допит підозрюваного. При цьому **особистий обшук** полягає в огляді одягу та взуття затриманого і проводиться з метою відшукування та вилучення у особи предметів і документів, що мають значення для встановлення істини у справі (речей зі слідами крові чи іншими нашаруваннями з місця події, зброї та/або слідів її використання, транспортного засобу, використаного під час підготовки та/або вчинення вбивства, речей і цінностей потерпілого, відеозаписів та/або фотографій із зображенням потерпілого, у тому числі посмертними, тощо). **Освідчування** затриманого полягає в огляді його тіла і проводиться з метою виявлення та фіксації на ньому особливих прикмет та/або слідів злочину. З метою виявлення тілесних ушкоджень, можливо отриманих підозрюваним під час підготовки, вчинення чи приховування вбивства зниклого, освідчування може бути проведене за участю судового медика.

Тактика **допиту підозрюваного** залежить від характеру та обсягу інформації щодо його причетності до злочину (свідчення інших осіб, речові докази, виявлення трупа потерпілого тощо), характеристики особи допитуваного (наявність кримінального минулого, ступінь психічної зрівноваженості, вік, наявність та характер спеціальної підготовки тощо), зайнятої ним позиції у справі (визнає чи не визнає свою причетність до вбивства, дає правдиві чи неправдиві свідчення або відмовляється від дачі показань). Найчастіше під час допиту підозрюваний заявляє про своє алібі, що вимагає від слідчого вжиття заходів щодо його ретельної перевірки з метою спростування (чи підтвердження). Зокрема, слід дати відповідні доручення органу дзнання та ретельно перевірити спосіб життя підозрюваного за період зникнення потерпілого (спілкування, зв'язки, місцеперебування, пересування, особливості поведінки, настрою тощо).

Якщо є свідки, які бачили підозрюваного і потерпілого в день зникнення, слід **пред'явити** їм **підозрюваного для впізнання**, після чого негайно – **очні ставки** між ними.

Якщо підозрюваний не погоджується показати місцезнаходження трупа потерпілого, пошуки останнього слід продовжувати доти, доки не будуть використані усі можливі заходи для виявлення трупа чи його частин. Зокрема, після допиту підозрюваного у вбивстві слідчому доцільно провести **обшуки** за місцем проживання та роботи підозрюваного, а також з метою виявлення трупа, його частин, знарядь і слідів вбивства, особистих речей і документів зниклого тощо.

Ефективним засобом перевірки фактів, повідомлюваних свідками та підозрюваним у процесі допитів, є *відтворення обстановки і обставин події* за їх участю з метою проведення слідчого експерименту чи перевірки їхніх показань на місці.

Призначення судових експертиз. Під час розслідування вказаних злочинів призначаються і проводяться різноманітні судові експертизи: (1) судово-медичні (трупа, речових доказів, генетична); (2) криміналістичні трасологічні (дактилоскопічна, слідів ніг людини та взуття, транспортних засобів, ідентифікація цілого за частинами, холодної зброї та залишених нею слідів, механічних пошкоджень одягу); (3) судово-балістична; (4) експертиза матеріалів і речовин (волокон і волокнистих матеріалів); (5) комплексні експертизи (медико-криміналістична); (6) ґрунтознавча експертиза; (7) технічна експертиза документів та письма; (8) фото-портретна експертиза; (9) фоноскопична експертиза; (10) судово-психологічна експертиза; (11) судово-психіатрична експертиза та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аленин Ю. П. Расследование тяжких пре ступлений : науч.-практич. пособие / Ю. П. Аленин, В. В. Тищенко, Л. И. Аркуша. – Х. : Одиссей, 2006. – 256 с.
2. Багаутдинов Ф. Н. Обеспечение публичных и личных интересов при расследовании преступлений : монографія / Ф. Н. Багаутдинов. – М. : Юрид. лит., 2004. – 286 с.
3. Балашов А. Н. Взаимодействие следователей и органов дознания при расследовании преступлений / А. Н. Балашов. – М. : Юрид. лит., 1979. – 342 с.
4. Бахин В. П. Методика расследования заказных убийств : учеб. пособие / В. П. Бахин, Б. М. Байжасаров, М. Ч. Когамов. – Алматы : Оркениет, 2000. – 318 с.
5. Бахин В. П. Взаємодія слідчого з фахівцями під час огляду місця події (збір інформації про особу, що скоїла злочин) : наук.-практ. рекомендації / В. П. Бахин, О. О. Волобуєва. – Донецьк : ДЮІ МВС, 2005. – 71 с.
6. Белкин Р. С. Курс криминалистики. – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – 837 с.
7. Біленчук П. Д. Криміналістичне дослідження обвинуваченого : монографія / П. Д. Біленчук. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 128 с.
8. Богуславський Л. Г. Судово-медична експертиза трупа невідомої особи : посібник / Л. Г. Богуславський. – К., 1994. – 52 с.
9. Быков В. М. Дискуссия о понятии «раскрытие преступления». Роль аппаратов уголовного розыска и следствия в борьбе с преступностью : пособие / В. М. Быков, Ю. И. Веселов, В. А. Здриковский. – М. : Прогресс, 2002. – 52 с.
10. Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 386 с.
11. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : монография / В. Е. Коновалова. – Х. : Факт, 2001. – 311 с.
12. Лозинский Т. Ф. Секреты раскрытия убийств (записки криминалиста) : учеб.-практич. пособие / Т. Ф. Лозинский, А. В. Савушкин, Ю. А. Миронова ; Московский психолого-социальный институт. – М., 2006. – 400 с.
13. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2007. – 720 с.
14. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи».
15. Саїнчин О. С. Розкриття і розслідування умисних убийств: концептуальні і практичні основи : монографія. – Одеса: Юридична література, 2004. – 408 с.

Виробничо-практичне видання

**РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ
ПРО УМИСНІ ВБИВСТВА,
ПОРУШЕНИХ ЗА ФАКТОМ БЕЗВІСНОГО ЗНИКНЕННЯ ОСІБ**

Методичні рекомендації

Розробники:
Зиновій Степанович ГАЛАВАН,
Світлана Олександрівна КНИЖЕНКО
Тетяна Петрівна МАТЮШКОВА

Редактор – С. М. Гук
Комп'ютерна верстка – С. В. Гончарук

Підп. до друку 27.03.2009. Формат 60x84 ¹/₁₆. Друк трафарет. Папір офсет.
Ум. друк. арк. 0,93. Обл.-вид. арк. 0,82. Наклад 350 прим. Зам. № 18.

Видавництво
Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції № 3087,
серія ДК від 22.01.2008 р.